

STRATEGIJA BEZ IZLAZA (NO-EXIT STRATEGY)

Fabio MINI

Preventivni rat onemogućava "strategiju izlaza". Oslobođanje iz iračke zamke nije moguće bez izgradnje razvojnog modela i obnove zemlje, ali ne po američkom uzoru

---

I
ZRAZ "IZLAZNA STRATEGIJA" (EXIT STRATEGY)

bio je u upotrebi na vrhuncu zlatnog doba teorije o šahovskoj igri. Kada je svet još bio šahovska tabla sa dva polja i kada su dežurni moćnici izmišljali nove razloge za mešanje u tuđa posla, ukazala se potreba za izlaskom iz nastalih situacija, za smanjivanjem štete, uz sa;uvani obraz. Ne toliko zbog sankcionisanja određene političke ili vojne situacije, koliko da bi se i dalje ostalo u igri, bez prevelikih gubitaka. Sama reč *strategija* trebalo je da garantuje osmišljenost prestanka neke akcije koja nikad nije podrazumevala da deluje kao prisilno ili prerano povlačenje, a pogotovo ne kao bežanje. U teoriji, svaki ulazak je morao da se poveže sa *izlaskom*. Ali, samo u teoriji.

Na samom početku, kad je taj izraz oblikovan, izlaz iz konfliktnih situacija nije bio razrađen, već je ostao neprecizan i sa strateške tačke gledišta neosmišljen. Strane u konfliktu izlazile bi iz sukoba na brzinu i bez strategije, ponekad polomljenih zuba, kao na primer Englezi i Francuzi iz Sueckog kanala, Francuzi iz Indokine i Alžira, Holandani iz Indonezije, Amerikanci iz Severne Koreje i sa Kube, a Rusi iz "raketnog pitanja" takođe sa Kube, pa onda Amerikanci iz Vijetnama, Rusi iz Avganistana, Kinezi iz Vijetnama, Portugalci i potom Indonežani iz Istočnog Timora, OUN iz Somalije, a Srbi sa Kosova.

Uprkos naporima i teoretisanju, uvek je bilo bolnije i tegobnije izaći nego ući. Od Drugog svetskog rata, samo se foklandski sukob završio na tradicionalan način (sa pobednikom i gubitnikom). U ostalim ratovima dolazilo je prvo do pat pozicije, a potom do zbrkanog i često krvavog povlačenja "pobednika". Strategija izlaza je, stoga, samo teoretisanje i kabinetsko vežbanje stratega, koji su sada, pomoću kompjuterskih simulacija, proširili svoje analize raznih opcija, ali nemaju mandat da usvoje neku od njih. Što je izlazna strategija potrebija, to je manje moguća. Tako bar izgleda. Početak jedne operacije nikada se nije mogao uslovljavati njenim završetkom. Stoga su se operacije započinjale, a o njihovom prestanku se odlučivalo kasnije, na osnovu raznih parametara i razvoja, pre svega političke situacije,.

Drugim rečima, nikad nije usvojena strategija izlaza koja bi sama po sebi mogla da bude uspešna. Ona je po pravilu razmatrana tek kada bi stvari na terenu počele da izmiču kontroli. Zato postoji osnovana sumnja da je ta strategija zapravo izmišljena da bi se prikrila nesposobnost za dobro obavljanje zadatka. Poput nezavršene muzičke kompozicije ili prekinutog ljubavnog čina (*coitus interruptus*).

Iz Iraka bi trebalo izići, a ne pobeći. Buš je obećao da nikad neće pobeći, mada ministar odbrane Ramsfeld već odavno vrši pritisak da se sve trupe povuku. Trebalo bi izići kada situacija bude stabilna i – po mogućnosti – uz svečanu dodelu odlikovanja i zvuke fanfara. Takva mogućnost još se ne nazire, a i svečanostima priređenim u čast povratka vojnih kontingenata ne daje se preveliki publicitet. U njima nema mnogo pobeđničkih izjava pre svega zato jer ih, po pravilu, prati vraćanje velikog broja mrtvih i ranjenih. Španija se opredelila da povuče svoj kontingent bez posebne strategije. Sve joj je dosadilo, pa je odlučila da ide, pokazujući hvale vrednu političku doslednost, ako ne zbog drugog, ono zbog hrabrosti da se suprotstavi uvreženom mišljenju i da nastavi sa poštovanjem političkih obećanja (što je na političkoj sceni svih naroda nešto sasvim neuobičajeno). Oni koji su se ljutili na Špance i javno kritikovali njihovo unilateralno povlačenje čutili su kada su svoje kontingente izdvajali iz multinacionalnih operacija. Amerikanci su za dve trećine smanjili svoje kontingente u Bosni i na Kosovu, a da pre toga nikoga nisu pitali za mišljenje, pravdajući se poštovanjem maksimalne brojnosti trupa koju je odredio Kongres na osnovu visine doprinosa drugih zemalja (15%). Taj broj određen je na legitiman i legalan način i omogućava maltene automatsko povlačenje bez obzira na operativnu situaciju. Rusi su o svom masovnom povlačenju sa Balkana obavestili NATO mesec dana ranije, ne obazirući se na situaciju u kojoj će se naći kolege drugih nacionalnosti, odgovorne za pojedine sektore. Naređenja su naređenja. Belgijanci su napustili zonu severno od Mitrovice, na Kosovu, maltene bez ikakve prethodne najave. Englezi su evakuisali sektor prestonice Kosova unilateralnom odlukom, dok smo mi, Italijani, napustili aerodrom u Prištini, stvorivši ne male probleme UNMIK-u i samom NATO-u. Napustili bismo i monumentalne srpske svetinje da se tome nije odupreo komandant KFOR-a i da pritisak nisu izvršili neki prosvetljeni italijanski političari. Kada je reč o izlaznoj strategiji, neka prvu kamenicu baci onaj ko je bezgrešan.

SAD nisu imale izlaznu strategiju kad su planirale napad na Irak. Mada su i vojni krugovi insistirali na tome, ona nije razrađena zbog *sigurnih dokaza* o postojanju oružja za masovno uništenje i hitne potrebe da se preduzme oružana intervencija. To, naravno, ne znači da o izlaznoj strategiji uopšte nisu razmišljali, ali su zbog ubrzanih priprema za oružani napad to činili sa zakašnjenjem. Sada je poznato da se o ratu u Iraku odlučivalo mnogo pre 11. septembra. Napad na Bliznakinje ubrzao je donošenje odluke, zaustavljajući raspravu između "sokola" i "golubova" koji su verovali da je, za kratko vreme, moguće rešiti dva ili više konflikta jedan za drugim, ili čak istovremeno. Napad je bio velika greška, a o ratu se odlučivalo protiv volje najvećih evropskih saveznika i uz pravdanje da postoji oružje za masovno uništenje.

Takođe je utvrđeno da je plan za obaranje islamskog samovlašća napravljen pre Bin Ladenovih pretnji terorističkim akcijama: Volfovic i njegovi neokonzervativci uspjeli su 2002. da realizuju ono što su isplanirali 1992. Dakle, pripreme za rat odvijale su se vi - še godina, dok su planovi za posleratno razdoblje napravljeni za samo 28 dana.

Za posleratno razdoblje u Iraku predviđena su dva moguća izlaza, dakle dve različite vojne, izlazne strategije (*exit strategies*): 1) revidirani Vilsonov plan razvijanja sjajne i obećavajuće demokratije, po uzoru na zapadnu, na celom Bliskom istoku; 2) revidirani Džeksonov plan koji predviđa brzo povlačenje posle vojnih operacija. Prva opcija obuhvata izlazak iz Iraka tek kada ekonomski i politički razvoj dostigne naprednu fazu. Druga mogućnost se odnosi na izlaznu strategiju koja se, u suštini, sastoji od proglašavanja pobjede i odlaska kući, s mogućnošću bombardovanja uvek kada se za to ukaže potreba. Čini se da je druga opcija Ramsfeldu delovala prikladnije, jer on već odavno pokušava da smanji američke vojne snage na 20 hiljada vojnika. Bar prividno. Sjedinjene Američke Države su, u svakom slučaju, i za Irak i za Avganistan isključile mogućnost *nation buildinga*: stvaranja zdravih korena jedne nove nacije, koju bi trebalo razvijati i oblikovati tako da postane što sličnija Sjedinjenim Državama. Dovoljno bi bilo izgraditi nešto što bi imalo šanse za uspeh, bez stvaranja autonomnog sistema zasnovanog na kulturi i na težnjama lokalnog stanovništva, a još manje na liberalnoj demokratiji zapadnog tipa.

Ni jedna od ove dve pretpostavke nije sadržala tačna predviđanja razvoja situacije u Iraku. Prvi model je istorijski neodrživ, a nije ni izvodljiv. Svi pokušaji Amerikanaca da demokratske principe primene u zemljama koje su manje kulturno razvijene od, na primer, Nemačke i Japana unapred su bili osuđeni na propast: od Haitija do Kambodže, od Nikaragve do Vijetnama. Ponavljanje eksperimenta sa islamskim svetom dovelo bi do katastrofalnih rezultata. Osim toga, sadašnja američka administracija nema ni vremena ni resursa za takvo rešenje. Na nedavnom zasedanju Parlamenta, jedan stručnjak "Renda", najvećeg konzervativnog *thing-tank*a, skrenuo je pažnju na činjenicu da Amerikanci imaju samo nekoliko meseci za sređivanje situacije u Iraku. Ako se ovaj vremenski rok prekorači, mogućnost za uspeh veoma je ograničena nezavisno od činjenice da bi za predsednika SAD okupacija na dugi rok predstavljala negativan poen u njegovom drugom mandatu. Druga pretpostavka, "svi kući", pokazala se nemogućom zbog nepredviđenog produženja roka za bezbednosne operacije, u kojima učestvuju sve koalicione snage kao da je u toku ratno stanje, iako se zvanično već godinu dana govori da je to čin oslobađanja i uspostavljanja mira.

U međuvremenu, zbog dramatičnog razvoja situacije u Iraku i na Kosovu i mogućnosti destabilizacije u Avganistanu, postala je neophodna brza akcija na vojnom, političkom i administrativnom planu. Šta bi trebalo uraditi da bi se izašlo iz bolnih i neprijatnih situacija, da bi se opravdalo dugogodišnje vojno i političko angažovanje u korist lokalnog stanovništva i da bi se našlo opravdanje za poginule vojnike i civile koji su se na ratnoj sceni zatekli po dužnosti, zbog profesije ili iz ubeđenja?

Rat je počeo, ali još nije završen. Razlozi i opravdanja za njegov početak nisu održivi. Situacija se ne može promeniti lažima. *Državni optimizam* i podvale su opasni i za brinjavajući (bar koliko i uništavanje i državni terorizam), jer se ne slažu sa zamišljenom sliku posleratnog razdoblja.

Potrebna su nova rešenja, ali ih je nemoguće pronaći bez pravilne procene situacije. Do sada smo bili svedoci mnogih pokušaja izbegavanja stvarnosti. Ignorirali smo rat izbacivši ga iz našeg rečnika, misleći da će nestati ako ga ne pominjemo. Progutali smo mnoge političko-vojne pilule govoreći o miru, solidarnosti, demokratiji, slobodi, ljudskim pravima i zavaravajući se da će se situacija promeniti sama od sebe. Ništa od toga nije se dogodilo. Rat je još okrutniji nego ranije, a mir, šta god to značilo, sve je dalji.

Prepreke

Zavaravanjima i obmanama još bi trebalo dodati suštinsko nepoznavanje situacije na terenu. Prave se nerealne i smele teorije o stanovništvu u posleratnom razdoblju, nad kojim se, kao nad zamorčićima u laboratoriji, vrše nasilni eksperimenti. To posebno važi za Irak, gde se nedovoljno poznaju antikoalicioni pokreti i previše konvencionalno i šematski dele potencijalni neprijatelji. Kao posledica toga, postupci su inspirisani parcijalnim i unilateralnim viđenjima stvarnosti, uz stalno minimiziranje problema, kako bi se izbegli potresi, krize i pesimizam. Zvaničnici američkog Ministarstva odbrane izjavili su da oružani otpor u Iraku pružaju dve beznačajne snage: male grupe koje se s nostalgijom sećaju partije Baat i nasilni šiiti, pod vođstvom Muktade al Sadra. Ramsfeld i predsednik komiteta Generalštaba Ričard Majers više puta su izjavili da najveći problem u Iraku predstavlja uspostavljanje javnog reda, kao i da nered organizuju izolovani delikventi, kriminalci i teroristi koji ne uživaju podršku stanovništva. Majers je takođe dodao da šiiti ne pružaju otpor i da Al Sadr ima malo sledbenika. Džejms Rajzen, citirajući izvore američke obavestajne službe u Iraku, izneo je u *Njujork Tajmsu* stav suprotan izjavama dvojice odgovornih ličnosti iz Ministarstva odbrane¹. Poslednje godine mržnja prema Amerikancima je porasla i akcija Al Sadra samo je deo šire šiitske reakcije. I reakcija sunita prevaziilazi otpor batista. Sunitske vođe, pre svega u pokrajini Al Anbar, gde se nalaze Ramađi i Faludža, ujedinili su se u borbi protiv Amerikanaca i u toku je organizovani otpor. Po mišljenju ovog novinara, Sjedinjene Američke Države sada moraju da se suoče sa dva otpora koji se odvijaju paralelno. Suniti bi hteli ponovo da imaju važnu ulogu. Poniznim ulaskom u "pročišćenu" vojsku i administraciju, uz Bremerov nevoljni pristanak, čini se da su u tome i uspeli. Mnogi šiiti se plaše da će ih posle promene vlasti stići kazna.

Svojom akcijom, Al Sadr je uspeo da naruši proces u kome bi šiiti ostali kratkih rukava. Amerikanci su Al Sadra okarakterisali kao kriminalca, što je pogrešno i

30 ¹ Rajzen, "Irak nikad nije bio ujedinjeniji", *Njujork tajms*, 8/4/2004.

opasno budući da njegovi zločini nisu dokazani, a veoma je površna i pretpostavka da koalicija pod kontrolom drži Al Sistanija. Njegov umeren i pomirljiv stav nikad neće biti usmeren protiv šiita. A s obzirom na to da je do sada Veliki ajatolah bio u stanju da kontroliše pobunu, u budućnosti bi mogao i da je podstiče i institucionalizuje.

Da li će preovladati ova ili ona opcija, zavisi isključivo od ponašanja Amerikanaca prema šiitima i njihovih očekivanja.

Postoji opasnost da bi preterano "zapadnjačko" ili "pragmatično" ponašanje moglo prekinuti tanke niti umerenog religioznog faktora. Opozicija Al Sistanija može biti posledica prevelikog pritiska, jer se od njega traži mnogo više nego što je spreman da učini, a zahteva se i da učini ili izjavi ono što mu stvara probleme kod sledbenika, a naročito što nije u skladu sa njegovom savešću.

Koalicija ne može da shvati (što je Italijanima u prošlosti ipak polazilo za rukom) da i suniti, i šiiti i Kurdi imaju savest. Baš kao i Libanci, maroniti (katolici istočnog obreda u Libanu, prim. prev.), Somalci i Palestinci. Svako od njih, kao pojedinac i kao član grupe, oko nekih stvari mora da ima čistu savest. Ta savest se zasniva na religijskim zapovestima, a u fundamentalizmu dolazi i do ekscenčnih reakcija. Trebalo bi to razumeti. Tražiti od Al Sistanija, kao i od bilo kog iračkog lidera, da učini nešto protiv svoje savesti mnogo je opasnije nego vršiti represiju nad njim ili ga ubiti.

Takođe, postoje navodi da su na šiitskim područjima prisutni iranski heizbolasi koji vode džihad, mada CIA smatra da za to ne postoje dokazi. Opasno je kategorično negirati postojanje veze, jer je ona možda drugačije prirode nego što se pretpostavlja. Čini se, naime, da članovi bivše vlade podržavaju sunitske snage, čekajući da im ponovo bude poverena neka institucionalna uloga.

U svakom slučaju, čekanje ne znači stagnaciju i bezvlašće. Naprotiv, budući da im je strana sila oduzela vlast, legitimitet sada mogu steći samo ukoliko ga oduzmu okupacionim snagama.

U analizama situacije u "oslobođenom" Iraku često se, međutim, zaboravlja na psihološki faktor. Amerikanci ne mogu da shvate zbog čega se pruža otpor njihovom vojnom angažovanju. Nije im jasno zašto se, posle obaranja gvozdenog Sadamovog režima, ljudi bune protiv oslobodilaca. Na njihovu sreću, ili nesreću, Amerikanci imaju kratko pamćenje, a kao narod nikada nisu bili "oslobođeni". Ne sećaju se tragedije nemačkog naroda odmah posle oslobađanja od Hitlerovog režima: masovnih samoubistava i sveopšteg očajnog stanovništva zbog poraza i poniženja jedne nacije. Oslobodioci su stekli kredibilitet i poverenje tek posle mnogo godina i posle pružanja znatne ekonomske i socijalne pomoći. Amerikanci, kao narod, nikad nisu bili oslobađani, već su se oslobodili sami i u tome je suštinska razlika. Ali, i u ovom slučaju pamćenje je nepouzdanost. Američki crnci, kao rasa i socijalna komponenta, "oslobođeni" su ropstva i počeli su da se bune tek kada im je priznat novi status. Činjenica je da su istinsku slobodu stekli boreći se gotovo jedan vek.

"Oslobođeni" Iračani osećaju poniženje, strah, bes i depresiju. Osećali bi se slobodnima jedino da su i oni učestvovali u oslobađanju od Sadama. Bilo bi dovoljno da je u tome učestvovalo bar malo jezgro patriota koji bi pokrenuli otpor. Na taj način bi dobili mogućnost da igraju glavnu ulogu. To im nije omogućeno. Oslobodioci su sami sebi dodelili sva prava i zasluge za oslobađanje. Oni, iz više razloga, nisu želeli da sa drugima podele ovaj istorijski događaj. Razmišljali su samo o svojoj istoriji i svojoj epopeji, tvrdeći da je to u korist iračkog naroda. Sada je Iračanima potreban *epos*, a u svojoj novijoj istoriji ne pronalaze ništa epsko ili herojsko: prethodni režim proganjao je Kurde i šiite, oni su bili žrtveni jarci i mučenici, ali ne i heroji. Suniti koji su se borili protiv režima izašli su iz zemlje da bi organizovali otpor, ali ni oni nisu bili heroji koji su žrtvovali svoj život aktivno se boreći protiv snaga na vlasti. Mnogi Iračani su ih čak smatrali izdajcima. Iračani ne znaju na koji način bi mogli da stvore iračku naciju, jer im nedostaju mitovi, a glavni krivci za to su baš Amerikanci i ostali "oslobodioci". Međutim, prisustvo stranaca moglo bi na paradoksalan način da se pretvori u najbolji put za iskupljenje: da bi mit o otporu i oslobađanju od represije mogao da oživi i postane nacionalno ujedinjujući, potrebno je da Amerikanci, "ovi Amerikanci", nestanu. Oni su, zapravo, već nestali iz iračke istorije, jer mladi Iračani ni sada u školama ne uče da su Amerikanci oslobodioci, već da su strani okupatori. Stvar pogoršavaju sami Amerikanci svojim arogantnim i nametljivim ponašanjem, što Iračani smatraju uvredom koja im pada teže i od same invazije. Iračani ne mogu da oseću blagodeti oslobođenja od Sadamovog režima, jer sami ništa nisu preduzeli da do toga dođe.

Koalicija nije shvatila suštinu iračkog pitanja i zbog toga što stalno ističe borbu protiv međunarodnog terorizma u Iraku. To najviše vređa već i inače preosetljive Iračane.

Ciklus borbe protiv međunarodnog terorizma sa velikim vojnim operacijama je završen, i to neuspešno. Kao netačna pokazala se pretpostavka da se terorizam može suzbijati obaranjem kriminogenih režima. Takođe se ispostavilo pogrešnim zatvaranje očiju pred postupcima nekih režima samo zato što to u nekom trenutku nekome odgovara, i istovremeno proglašavanje nekih država "lošim" samo zato što ne saraduju.

Iračani dobro znaju da za vreme Sadamove vladavine u njihovoj zemlji nisu postojali teroristi. I da, ako ih je i bilo, to nije bila ni njihova krivica, ni njihova zasluga. Oni su se radovali Osaminim uspesima, ali ne previše otvoreno, jer Sadam nije podnosio da je neko popularniji od njega. Tek neposredno pred početak rata Iračani su saznali da Sadam navodno poseduje oružje za masovno uništenje, koje želi da preda međunarodnim teroristima. Mada dokazi nisu postojali, to je godilo njihovom nacionalnom ponosu. Posle rata im je rečeno da je prethodni režim davao azil opasnim međunarodnim teroristima. Iračani su jedva čekali da vide to oružje za masovno uništenje, a kada su shvatili da ono ne postoji, njihovo je razočaranje bilo uistinu veliko. Još veće od američkog. Oni su shvatili da diktator i nije bio toliko opasan kao što se predstavljao. Očekivali su prave teroriste isterane iz jazbine i osuđenike, a zatekli svoje komšije i rođake koji su tretirani kao da su teroristi. Ubrzo su prestali da veruju u sve što im ka-

žu oslobodioci i, u nameri da učvrste poljuljani identitet, povezali se sa islamskom braćom iz susednih zemalja. Možda nije ispravno govoriti o organizovanom iračkom otporu, već o ustanku, pobuni, o ratu protiv strane i lažljive vlasti, koja je ratom i svrgavanjem prethodnog režima zavladała zemljom.

Ako je logika borbe protiv međunarodnog terorizma koja se vodi u Iraku, kao što se vodila u Avganistanu, dovela do izbora politike koalicije u posleratnom razdoblju, kao i do izbora lidera (Pol Bremer je poslat kao stručnjak za međunarodni terorizam), sada je došlo vreme za promene. Koalicija treba da shvati da se ne radi samo o borbi protiv kriminala i terorizma već da tu postoje i jake nacionalističke snage. Možda se na čelu pobune ne nalaze kriminalne bande, već sunitski i šiitski nacionalisti, koji bi se, paradoksalno, mogli udružiti, na užas kurdske manjine koja se nada da će je zapadna koalicija zaštititi. Iračane smo uvek poznavali samo površno; poznata nam je njihova nacionalna i verska pripadnost. Irački identitet formirao se kroz antikolonijalne pobune, rat protiv Irana, pretenzije prema Kuvajtu, obavezno služenje vojnog roka, nacional-militarističku i laičku ideologiju, kroz mnoga poniženja i izolaciju od Zapada. Njihov identitet je spoj obeležja mnogih veroispovesti, plemena i partija. Englezi su od 1920. do 1932. imali na desetine hiljada žrtava pre nego što su se odlučili na povlačenje. Svidalo se to nama ili ne, Sadam je počeo da gradi iračku naciju. Ne možemo da kažemo da je u tome bio uspešan, kao što ne možemo da tvrdimo da se nacionalizam uvrežio pod njegovim režimom. Pre će biti da je nacionalizam jačao zbog ratova i sankcija koje je uveo Zapad. Danas svi Iračani, bez obzira na veroispovest i etničko poreklo, traže od Amerike, od ove Amerike, da napusti zemlju. I više od toga. Jedna popularna pesma, koju peva Sabah al Ganabi, kaže: "Ljudi iz Faludže su ljudi sa teškim zadacima. Oni su bacili raketa paralisali Ameriku. Ljudi islama pobiće Amerikance kao obezglavljene vojnike. Bušov leš bacićemo u prašinu." Kao što prenosi američka štampa, mnogi Iračani prete: "Učim svog sina da ubija Amerikance. Zahvalan sam Sadamu, jer me je naučio da koristim oružje i svi Iračani znaju da ga koriste." "Američki vojnici su me ponizili pred mojom decom. Pretresli su moju kuću, šutirali moj Kuran, obraćali mi se bez poštovanja, i to pred mojom decom. Ne kažem ja svojoj deci da treba da mrze Amerikance. Nisam ja taj koji ih tera da se priključe snagama otpora. Amerikanci to čine umešto mene."

Suzbijanje takvih osećanja nasilnim akcijama i otvorenim ratom može da dovede samo do zaoštavanja sukoba, ili – još gore – da učini da on postane ilegalan. Na taj način otpor može postati još snažniji i legitimniji.

Trebalo bi se ponašati drugačije. Sve protivnike ne bi trebalo smatrati teroristima i valjalo bi pronaći saveznike u raznim grupama radi pokretanja pozitivnog procesa izgradnje nacije (*nation building*). Sadašnje ponašanje i pokušaji da se izazovu još dublje podela između tri entiteta može dovesti samo do jačanja antiameričkih i antizapadnjačkih nacionalističkih osećanja Iračana. U otvorenoj borbi protiv narastajućeg nacionalizma koalicija u Iraku – ali i u čitavom području – još dugo bi doživljavala poraze. Postoji još

jedna opasnost. Naime, koalicione snage pokušavaju da osvoje "srca i umove" stanovništva obećavajući obnovu zemlje, koja, međutim, još nije ni počela. Ili je počela loše: otklanjanjem najdragocenijih nacionalnih resursa. Obećana je obnova na hiljade škola, bolnica, mostova, električnih centrala, naftne infrastrukture i svega onoga što je uništeno tokom rata ili je zapustio prethodni režim. To podrazumeva uspostavljanje pravne države i obučavanje hiljade policajaca, profesionalizaciju javnih službi, specijalizaciju sudija i garantovanje osnovnih ljudskih sloboda. Cena takvog angažovanja je ogromna, ne samo zbog složenosti ciljeva već i zbog negativnog spoja korupcije i profiterstva svih vrsta. Iskustvo, pak, pokazuje da su očekivanja stanovništva od obnove u posleratnom razdoblju direktno proporcionalna bogatstvu oslobodilaca. Oni stoga očekuju posao, usluge, slobodu i zabavu u meri u kojoj se nameće model pobednika, koji se napadno propagira pomoću svih lokalnih medija. Što više dobiju, to će njihova očekivanja biti veća. Takođe je tačno da u prvim fazama demokratije, koje obično traju decenijama, dolazi do eksplozije devijantnog društvenog ponašanja. U Iraku dramatično raste broj kriminalaca, kao što se desilo i na Kosovu i u Avganistanu. Može se pretpostaviti da će uskoro doći do povećanog uživanja alkohola i droge, do češćeg raspada porodice, do napuštanja dece i širenja side. Mi, zapadnjaci skloni smo umanjivanju značaja tih fenomena, jer ih smatramo endemskim pojavama i za nas su nešto normalno. Trebalo bi im, ipak, posvetiti više pažnje, jer predstavljaju kolateralnu štetu demokratizacije zemalja koje su dugo tavorile pod tiranijom, bez saznanja i mogućnosti da se tim pojavama adekvatno suprotstave.

U prebacivanju vlasti na lokalno stanovništvo postoji rizik stvaranja novih iluzija. Iranci ne veruju u obećanje da će im suverenitet biti vraćen. Biće im povereno ograničeno rukovođenje nekim unutrašnjim poslovima, pod kontrolom Sjedinjenih Država, koje u Bagdadu otvaraju najveću ambasadu na svetu, sa više od tri hiljade zaposlenih.

Posle 30. juna bilo je više načina za formiranje takozvane privremene vlade. Tim OUN je u Iraku dobio ulogu konsultanta u procesu izbora najprikladnijeg sistema. Postoji, dakle, više mogućnosti, ali i ograničenja. Ona se pre svega odnose na vreme. Nova vlada mora da raspiše izbore, i to najkasnije do početka 2005. Dakle, nove institucije će trajati svega nekoliko meseci. Budući da su okupacione snage i Sjedinjene Države imale očekivani uticaj na formiranje vlade, ona ne može da bude ništa drugo do administrativni instrument, sa ograničenim ovlašćenjima, vremenom na raspolaganju i autoritetom. I priroda ovog oblika prelazne administracije (da ne kažemo prolazne) potpuno je nejasna. Mnogi predviđaju formiranje grupe iračkih tehnokrata koja bi trebalo da se bavi unutrašnjim upravljanjem zemljom i ne bi imala nikakvu zakonodavnu funkciju.

Glavni zadaci novog organa trebalo bi da budu usvajanje budžeta za 2005. i priprema izbora. SAD će u svakom slučaju imati glavnu i nezamenljivu ulogu, jer će u tom razdoblju američki izaslanik upravljati sa osam milijardi dolara pomoći, kao početnom kvotom od ukupno 18,4 milijardi koje je prošlog novembra odobrio Kongres. Američke

Američki savetnici, ili osobe od njihovog poverenja, biće prisutni u svim oblastima iračkog javnog, civilnog i vojnog života.

Ipak, bilo koje rešenje da se primeni i kada proces institucionalizacije bude završen, o političkom i institucionalnom životu u Iraku odlučivaće SAD. O tome već postoje i konkretni planovi. Na primer, američki nadležni organi su nedavno nametnuli nove restrikcije u kontroli granica, koje su stupile na snagu posle formiranja privremene vlade, a trajaće i posle osnivanja vlade izabrane na demokratski način. Bremer je dobio zadatak da postavi generalne inspektore i direktore iračkih ministarstava i oni neće moći da budu smenjeni ni kada bude formirana nova iračka vlada. Bremer takođe osniva Komitet za javni integritet i na njegovo čelo postavlja čoveka sa mandatom od pet godina, kao i organ za kontrolu informacija, po uzoru na Saveznu komisiju za komunikacije (*Federal Communications Commission*). Očigledno je da SAD uopšte nemaju namenu da napuste Irak. Na osnovu planova koji su još na snazi, sedište koalicije nalaziće se u američkoj ambasadi; u Iraku će ostati više od sto hiljada vojnika i biće izgrađene nove stalne baze.

Sve to je možda neophodno i opravdano, ali je daleko od suvereniteta koji podrazumeva vođenje sopstvenih oružanih snaga, ekonomije, resursa i međunarodnih odnosa. Iračani svoje nezadovoljstvo izražavaju oružjem, ali i svim drugim sredstvima koja koriste očajni ljudi. Pre nekoliko godina Džordž Kenan je ukazao na površnost i nepoželjnost pretpostavke o mogućnosti dominacije jedne supersile nad čitavim svetom: "Takvoj politici suprotstavljajući se sve vlade koje žele da sačuvaju bar privid autonomije. Ona će ojačati međunarodnu izolaciju Sjedinjenih Država, minirati njene osnove da bi na kraju uništila Atlantski savez"². U Iraku bi takva perspektiva neizostavno prouzrokovala produženi konflikt. Takođe, nijednom opcijom ne bi bilo moguće postići red u društvu, što je preduslov za razvoj zemlje.

Kako i zbog čega ostati

Što se više traži izlaz, to je osećaj upadanja u zamku veći. Zbog toga je potrebno razmotriti sasvim nov pristup: umesto fantaziranja o strategiji izlaska, bolje bi bilo razmotriti strategiju neizlaska. Strategiju neizlaska sa pozitivnim rezultatima. Uprkos stalnim pritiscima na Buša da zvanično objavi izlaznu strategiju i njegovim pokušajima da objasni značaj takozvane tranzicije od 30. juna, sve upućuje na neophodnost ostanka u Iraku.

To zahteva situacija i to nije izbor ili plan. Pored ostalih ciljeva američke vlade o kojima smo već govorili, razlog za primenu strategije neizlaska mogla bi da bude nafta, tim pre što je kontrola bliskoistočnih naftnih izvora bio jedan od najjačih i najotvoreniji

² V. Faf, "Novi nacionalizam koji ujedinjuje Irak", *Observer*, 11/4/2004.

jih razloga za početak rata. Potpuna kontrola naftnih polja ne može se izvesti samo operacijom "udari i pobeći". Da bi posle Zalivskog rata mogli da kontrolišu izvore nafte, Amerikanci su u Saudijskoj Arabiji morali da osnuju stalne baze za pet hiljada vojnika. Njihovo prisustvo na svetim mestima islama je, između ostalog, bio jedan od glavnih razloga za terorističke akcije Osame bin Ladena.

Ekonomista Vilijem Sejdman, savetnik četiri predsednika, u jednom intervjuu časopisu *Grand Rapid Pres*, predvideo je 2002. da će rat za naftu u Iraku onemogućiti ucene zemalja OPEK-a. Po njegovom mišljenju, Amerikanci bi mogli da formiraju cene sirove nafte i da ih smanje na 10 dolara po barelu ako bi to bilo od javnog interesa, i to za manje od šest meseci, ili šest nedelja posle uspostavljanja kontrole nad naftnim izvorima. Osim toga, uz američko prisustvo u Iraku više niko ne bi mogao da koristi naftu kao oružje protiv Zapada. To je bilo veoma optimističko predviđanje, ali da bi se takva kontrola učinila mogućnom i trajnom i da bi se sprečile reakcije svih zemalja OPEK-a, uz rizik izbijanja sukoba na celom Bliskom istoku, bilo bi neophodno jako vojno i administrativno prisustvo na tom području. Takođe bi bilo neophodno pronaći odgovarajuće načine za obuzdavanje protesta i sprečavanje nastanka krize kod drugih proizvođača nafte, do kojih bi došlo zbog drastičnog smanjenja cena i njihovog uticaja na tržišta Centralne Azije, Kavkaza, Rusije, Južne Amerike, uključujući i neke evropske proizvođače. Eto, zbog toga u Iraku nije moguća izlazna strategija. Sejdmanove teorije, koje je trebalo da ubede zemlje potrošače nafte da učestvuju u ratnom sukobu, nisu se pokazale ispravnim, jer cena nafte svakim danom skače. Mada se irački naftni izvori sada nalaze pod kontrolom koalicije i mada je proizvodnja na najvišem nivou u posleratnom razdoblju, nafta se još uvek koristi za ucenu zemalja uvoznica. Na sreću i na žalost! Uostalom, ko god pokušao da naftu koristi kao oružje za ucenu ili za oslobađanje od ucene, ne može to učiniti ukoliko ne kontroliše naftne izvore.

Odlazak nije mogao da bude planiran i zbog veze između vojne intervencije u Iraku i izraelsko-palestinskog pitanja. Uočeno je da je posle intervencije Sjedinjenih Država u Iraku smanjeno njihovo angažovanje u Palestini. Najveću korist od toga imao je Šaron. Zbog masovnog američkog prisustva na Bliskom istoku, zbog pritiska koji je vršen, bar rečima, na Libiju, Siriju, Iran i Saudijsku Arabiju, kao i na ekstremne islamske snage u Iraku, Šaron je krenuo u obračun sa nekim svojim protivnicima. Međutim, i ovakva situacija ne može dugo trajati bez stalnog prisustva američkih snaga na Bliskom istoku. Šaron nije siguran koliko će Amerikanci ostati, a još manje da li će koalicija opstati. Zbog toga ubrzava obračun sa svim ekstremistima. Ako je izraelsko-palestinski sukob bio deo ratne strategije, onda nije moglo da se predvidi povlačenje Amerikanaca za prošli maj, ali ni mnogo kasnije.

Preventivni rat počeo je protiv neodređenog i nepripremljenog protivnika, čime su se stvorili uslovi za trajni konflikt. Preventivni rat se pretvorio u kružni proces bez izlaza. *Stoga je najveća kolateralna šteta preventivnog rata nemogućnost osmišljavanja strategije izlaza (exit strategy)*. Vojno angažovanje postaje trajno, njegovi troškovi stalno ra-

stu, konflikt se ciklično rasplamsava ili tinja. Irak je prvi primer planiranog preventivnog rata, bar u teoriji. Ali, budući da je taj koncept plod tradicionalnog poimanja konflikta (prvo ćemo napasti, a tek onda razmišljati o povlačenju), nemogućnost izlaska, kao kolateralna šteta, nije predviđena. To stvara veliku zabrinutost, čak paniku, jer nameće razmišljanje o mnogim klopkama, užasima, tragedijama, uzaludnim i neizbežnim gubicima ljudskih života, kao što se, uostalom, desilo Sovjetima u Avganistanu i Amerikancima u Vijetnamu. Teško je prihvatiti takve klopke, jer je iz njih moguće izvući se samo s velikim ranama. Da bi se spasile iz klopke, životinje sebi odgrizu zarobljenu nogu. Dakle, moguće je izvući se, ali uz veliku žrtvu, tako da posle spasavanja više ništa nikada ne može biti kao pre. Protraćena je snaga, do maksimuma su iskorišćene sve sposobnosti. Iz klopke se može osloboditi i uz nečiju pomoć. Pa čak i krivolovčevu. Ali, krivolovca treba ubediti da pruži pomoć, treba ga kumiti, moljakati za milost, žaliti se, kukati, a onda se u tom slučaju sve gubi, čak i dostojanstvo.

Bez uvijanja, iz ustaljenih političkih i vojnih situacija može se pokušati izaći vojnom akcijom, bez promene političke situacije, plaćanjem veoma visoke cene u ljudskim životima, ekonomskim resursima i vremenu, ili pak drastičnom promenom političke linije, kao što je, na primer, uradila Španija.

Može se sklopiti dogovor o primirju sa ucenjivačima, ali uz njihov ostanak u zemlji, može se popuštati pred ucenama i obmanama, kao što se dešava sa narodima na Kosovu, u Avganistanu i Iraku. I u tom slučaju se plaća visoka cena gubitkom dostojanstva, kredibiliteta i autoriteta.

Opisao sam moguće načine izlaska iz klopke. Iz klopke za hvatanje životinja. Ali, budući da mi nismo životinje, postoje i drugačiji načini spasavanja.

Prvi je svakako odustajanje od preventivnog rata. Odustajanje od ideje trajnog rata, od stalnog uništavanja resursa i ljudskih života. To je povratak konceptu rata kao *extrema ratio*, kao sredstvu za zastrašivanje, odvracanje i prinudu, kao načinu legitimne odbrane, ograničenom u vremenu, prostoru, ciljevima, direktnim i kolektoralnim dejstvima. Ovo rešenje, koje u ekstremnim uslovima deluje kao utopija, ne može, naravno, biti primenjeno kada se u spiralu sukoba već ušlo i kad se iz nje ne može izaći bez velikih rana i gubitka dostojanstva.

Dakle, potrebne su teorije i strategije koje predviđaju mogućnost bez izlaza: *strategija bez izlaza*. Strategija koja, bez obzira na sve, predviđa ostanak, smanjivanje žrtava i troškova do prihvatljive granice. Klopka može postati sredstvo pritiska na krivolovca. Valjalo bi ga ubediti da hvatanje žrtve u klopku nikome ne donosi ništa dobro, da se tako troše resursi, da dolazi do ponavljanja ratne i konfliktne situacije, nasilne i osveto-ljubive reakcije na nasilje. Lovokradicu treba ubediti da ne treba više da postavlja klopke, jer bi se i njemu moglo desiti da u njih upadne. Žrtva ne bi trebalo da se ponaša nadmeno, agresivno i nepopustljivo.

Da bi se to postiglo, nisu potrebna velika teoretska razmatranja. Ali, ako smo već upali u spiralu trajnog rata, bilo bi dovoljno da svi zajedno, na koordiniran i dosledan

način, promenimo sredstva političke akcije. Među svim sredstvima na raspolaganju Zapadu, bez premca što se tiče izraza i projekcije moći, najprikladniji za netraumatsko rešenje situacija poput onih u Iraku, ali i na Kosovu, i u određenoj meri u Avganistanu, jeste davanje garancija i ohrabrenje, a ne ucene i prinuda. Ove zemlje treba ubediti da međunarodna zaštita ne znači ograničavanje njihovih težnji, već podršku njihovom lakšem ostvarivanju. One treba da steknu poverenje u koaliciju i njenu kulturu tako što će im se pružiti konkretni dokazi o tome da konačni cilj nisu kolonizacija i pokoravanje, već njihovo istinsko osamostaljivanje. Pre svega ekonomsko, društveno i političko.

Da bi ubeđivanje bilo uspešno, potrebno je promeniti političke i vojne metode, jer se sada dešava upravo suprotno. Koalicije konkretno treba da pokažu poštovanje prema kulturi i težnjama tih mučeničkih naroda. Naroda koji su do sada uvek bili žrtve uhvaćene u klopku. Žrtve sopstvenog straha, korumpiranih režima, kolonijalnih pretenzija, iskorišćavanja, uništavanja kulturnih vrednosti. Koalicije treba da dokažu da su uistinu oslobodilačke i da u vođenju tih teritorija poštuju principe uzajamnog poštovanja i slobode. Trebalo bi da podstiču razvoj demokratije, da se klone fundamentalističkih i nacionalističkih ekscesa. Trebalo bi da razvijaju demokratiju koja ne dovodi do poremećaja u društvenom tkivu i koja se uklapa u najširi regionalni okvir.

Valjalo bi dati garancije i pograničnim zemljama, od kojih direktno ili indirektno zavisi bezbednost operacija. Trebalo bi im predočiti da je svima bolje ako oni budu budući partneri umesto da postanu buduće žrtve demonstracije sile. Ohrabrenje nije isto što i povlašćivanje. To nije odustajanje, nisu prazna obećanja, nije nezainteresovanost ili prepuštanje situacije slučaju. To je veliko angažovanje, uz podršku snaga bezbednosti koje bi mu dale kredibilitet, snaga koje bi trebalo da budu i da deluju kao potpuno nove snage. Amerikanci koji više ni po čemu ne bi podsećali na "ove Amerikance".

Oni koji su verovali da će posle 30. juna biti moguće napustiti Irak, ili da će bar biti formirana takozvana privremena iračka vlada, ništa nisu razumeli, jer će u osetljivom tranzicionom periodu prisustvo snaga bezbednosti biti više nego potrebno. To se na Kosovu i u Avganistanu svaki dan potvrđuje. Ako postoje garancije, ne moraju svi da se vrate kućama, mogu i da ostanu angažujući se više nego ikad oko obnove. Vojne snage treba da garantuju obnovu i bezbednost zemlje, slobodu kretanja stanovništva i rad civilnih institucija, što je važnije i od nabavke invalidskih kolica i bombona za decu. Humanitarni cilj vojnih snaga je garantovanje bezbednosti stanovništva, suzbijanje ekstremizma i delikvencije, zaštita institucija i ljudskih prava. Uz pružanje garancija, međunarodne snage ne bi predstavljale smetnju razvoju autonomije i lokalne političke scene, do određene granice. U zamenu bi valjalo zahtevati saradnju u kažnjavanju delikvenata, ekstremista, terorista i svih onih koji rade na destabilizaciji zemlje.

U svim navedenim zemljama, osim političko-vojnih garancija, potrebna je dobro planirana akcija borbe protiv kriminala i korupcije. Posebno u Avganistanu, lokalno stanovništvo, ali i čitav svet, treba osloboditi onih "oslobodilaca", okupljenih u bandama, koje kontrolišu neke delove teritorije i, koristeći nemoć i nezainteresovanost međunarodne

zajednice, Zapad truju drogom. U Iraku garancije treba da se manifestuju u konkretnim interventnim planovima kojima može da upravlja stanovništvo, kao i u podsticanju razvoja istinske političke autonomije i bezbednosti u regiji.

Politička i diplomatska podrška OUN je svakako neophodna, ali ne može da se shvata kao direktno vođenje ratova ili obnove. Najviše međunarodne političke institucije se, zbog svog autoriteta, ne mogu baviti zadržicama, skandalima i birokratskom neefikasnošću u tim zemljama. Neke zemlje i neke međunarodne organizacije morale bi da preuzmu na sebe odgovornost za političku, vojnu i administrativnu kontrolu u Iraku i da za to odgovaraju pred OUN. Iračanima je potreban autoritet, kao što su im potrebni i signali ohrabrenja: unutra i spolja. Okupacija bi trebalo da se završi u predviđenom roku; strane kompanije ne bi smele da budu uključene u nacionalnu privredu, naftne izvore ne bi trebalo privatizovati ili ih poveriti strancima na upravljanje, bezbednost bi morale da osiguravaju međunarodne organizacije, uz učešće naroda koji tu žive. Irak bi mogao da postane primer koji bi drugi želeli da slede: država koja saraduje sa Zapadom, jer je tako sama odlučila, bez prinude. Trebalo bi pružiti garancije i Izraelu tako što bi se pažnja međunarodne zajednice usmerila na njihove probleme.

Posle svega, postavlja se pitanje: da li će američka administracija biti u stanju da promeni svoju politiku? Njeni saveznici, Evropljani i pre svega Britanci, morali bi da utiču na Ameriku da bude realnija i pragmatičnija. Velika Britanija bi Sjedinjenim Američkim Državama trebalo jasno da kaže da okupacija nije uspela, jer nisu postignuti planirani ciljevi. Ili, ako želi da bude politički korektnija, onda može da prizna da više ne postoje početni uslovi koji su odredili sadašnju okupacionu politiku. Samo potpuni politički obrt može da spase Sjedinjene Američke Države od iračkog užasa i da celju regiju poštedi opšteg konflikta.

Što se Italijana tiče, neminovno je da prestanemo da se ponašamo dvosmisleno i da stalno premećemo da li treba da se vratimo, ili da ostanemo u Iraku, a da posle svakog incidenta preispitujemo svoje prethodne odluke. Zajedno sa ostalim zemljama Evropske Unije trebalo bi da učestvujemo u projektu obnove, sa tačnim zadacima i obavezama. Mogli bi da radimo na ujedinjavanju Evrope i na podsticanju njene odgovorno - sti prema sopstvenoj kulturi i sopstvenim mogućnostima.

Ako to ne učinimo, u Iraku ćemo se još dugo osećati kao u klopci. Svi zajedno, i žrtve i lovokradice.

Prevela Lena Trione